

MEDIALIZACE VYBRANÝCH PŘÍPADŮ TÝRANÝCH DĚTÍ A JEJÍ NEGATIVNÍ DŮSLEDKY

MEDIA COVERAGE OF SELECTED CASES OF CHILD ABUSE AND THEIR NEGATIVE CONSEQUENCES

Václav MORAVEC – Karel PAULÍK

Ostravská univerzita v Ostravě
Filozofická fakulta
katedra psychologie a aplikovaných sociálních věd
Reální 5, Ostrava 701 03
vaclav.moravec@email.cz
karel.paulik@osu.cz

„Šíření mediálních produktů nám v určitém smyslu umožňuje prožívat zprostředkované události, pozorovat je a – obecně řečeno – dozvídat se o světě, který se rozpíná za hranicemi našich každodenních zkušeností...“

John B. Thompson, Média a modernita (2004)

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá možnosťmi negatívneho pôsobení médií, resp. novinárov ve vybraných prípadoch týrania detí. Autoři pracují v této souvislosti s pojmem sekundární viktimizace, vymezeným jako reakce sociálního prostředí oběti trestného činu na daný čin a jeho okolnosti (nejen kontakt oběti s orgány činnými v trestním řízení, ale i s novináři či s okolím oběti), která vede ke druhotnému zraňování oběti. Přitom jde o reakci, k níž dochází až po spáchání trestného činu a nesouvisí již s bezprostředním konáním pachatele. Novináři a média jsou jedním z významných faktorů, které mohou sekundární viktimizaci způsobovat – a to necitlivou (až bulvární) medializací trestného činu. V textu jsou zmíněny tři konkrétní případy, u nichž jsou patrné negativní důsledky medializace.

Klíčová slova: Oběť, sekundární viktimizace, týrání dětí, novináři, média.

Abstract

This paper focuses on the potentially negative effects of the media and journalists in selected cases of child abuse. The authors work with the concept of secondary victimization, defined as the reaction of the social environment of a crime victim to that particular crime, and the circumstances which lead to the secondary victimization of the victim – not only the victim's contact with the police and courts, but also contacts with journalists and other people in their vicinity. This reaction occurs after the crime, and is no longer connected with the perpetrator's immediate actions. Journalists and the media represent a major factor that can cause secondary victimization through insensitive coverage of crimes, including tabloid excesses. The text mentions three specific cases in which negative effects of media coverage can be observed.

Key words: victim, secondary victimization, child abuse, journalism, media.

ÚVOD

Závažné poškození působící jedinci nesnáze a utrpení je nežádoucí pro funkční existenci lidské společnosti, bez ohledu na to, zda je výsledkem primárního úmyslu, nebo k ní došlo nedopatřením. Pro psychologii i další pomáhající profese může být pro nápravné i preventivní účely vhodný pohled na události z perspektivy poškozeného, který je doménou viktimologie jako interdisciplinární nauky o obětech (viz např. Kunczik, Bleh, 1995, Karmen, 2003, Williams, Chong, 2009). Viktimologie se začala jako relativně nová vědní oblast rozvíjet ve druhé polovině dvacátého století. V kriminologické perspektivě představuje orientaci na situaci oběti především z hlediska prožívání utrpené újmy.

Sám pojem obětí zahrnuje více významů. V nejširším smyslu slova označuje osobu, skupinu, organizaci nebo řád (morální či právní), která je chováním jiných ohrožena, poškozena nebo zničena (Göppinger, 2008). I když řečený pojem není v obecném smyslu omezen na fyzickou osobu, budeme dále uvažovat především o obětech (1) trestných činů; (2) přírodních katastrof (povodní, požárů, zemětřesení, výbuchu sopky apod.); (3) velkých dopravních neštěstí (leteckého, železničního, lodního apod.); (4) teroristických útoků a v neposlední řadě (5) o obětech válečných konfliktů (srovnej Kiefl, Lamnek, 1986, Kunczik, Bleh, 1995, Čírtková, Vitoušová a kol., 2007). V současné české viktimologii (viz Marešová, Martinková, 2009), je pojem obětí kriminality vztahován především na konkrétní fyzickou osobu, která byla trestným činem usmrcena, zraněna nebo ohrožena na životě a zdraví, nebo jí byla způsobena škoda na majetku nebo škoda morální, byla omezena na svobodě nebo na jiných právech – a to nezávisle na tom, zda jí bylo následně zvláštním procesním rozhodnutím přiznáno postavení poškozeného.

V rámci širokého okruhu problémů, jimiž se viktimologie zabývá (viz např. Karmen, 2003, Williams, Chong, 2009), patří k těm nejdůležitějším (vedle práv obětí v trestním řízení či práva na kompenzaci škod, které vznikly jako přímý důsledek zločinu) také právo na ochranu soukromí. Pozornost se rovněž věnuje problematice výskytu a okolnostem trestných činů s lidskými oběťmi ve společnosti i psychologii obětí (např. objasnění podstaty traumatizace, prožívání a vyrovnání se s traumatem u oběti trestného činu).

Náš příspěvek se zabývá rolí médií (resp. novinářů) jako jednoho z několika faktorů, který může negativně působit v důsledku nepřiměřené medializace informací o trestných činech na oběti těchto činů. V textu se snažíme definovat základní pojmy i shrnout dosavadní odborné poznatky v této oblasti. Významnou částí práce je rozbor způsobu medializace tří konkrétních případů týrání dětí, k nimž došlo v České republice v posledních pěti letech. V závěru se pokoušíme položit otázky, které dosud v rámci vědeckého bádání v České republice nebyly dosud uspokojivě zodpovězeny.

Téma nás zaujalo i v souvislosti s otázkami novinářské etiky, k jejímž základním zásadám lze řadit mimo jiné požadavek, aby poskytování informací veřejnosti současně nikomu neškodilo, aby např. nedocházelo k porušování práva na ochranu jednotlivců či skupin (k narušování soukromí). Tento požadavek se v praxi nezdědka může dostat do rozporu s jednostranným výkladem práva na informace či svobody projevu, senzacechtivostí novinářů i publika, tlakem inzerentů či vlastníků médií atd., což ostatně potvrzují i námi zmiňované případy medializace týrání dětí.

Studie obsahuje i obrazový materiál, který byl nedílnou (ba přímo zásadní) součástí medializace vybraných kauz týrání. Jsme si vědomi možných námitek, že jeho zařazení vlastně může také přispívat k druhotnému zraňování obětí. Protože jde však o odborný text, považovali jsme za nutné poukázat na spornost obrazové složky medializace konkrétními příklady již dříve v dané podobě zveřejněných případů. Nejde nám tedy v žádném případě o rozšíření snah „barvitě“ informovat o případech jako takových, ale o způsoby jejich mediální prezentace. Obrázky předkládáme v podobě, v jaké byly opakovaně zveřejňovány v médiích, abychom

dokumentovali pro odbornou veřejnost skutečnou formu mediální prezentace včetně toho, jaké byly ze strany médií podniknuty technické kroky k eliminaci možnosti identifikace obětí.

1. VIKTIMIZACE – TŘI FÁZE JEDNOHO PROBLÉMU

Proces, v jehož průběhu se člověk stává obětí trestného činu, označuje termín viktimizace. Vychází z latinského slova *victima* (oběť). Přitom v současnosti, jak připomínají např. Kunczik a Bleh (op. cit.) neexistuje jednoznačný názor, zda má být viktimologie chápána pouze jako nauka o obětech kriminality nebo do značné míry jako nauka o obětech všeobecně – tedy například když se někdo stane obětí v důsledku ran osudu (nehod, přírodních katastrof či politického pronásledování). Je nepochybné, že ačkoliv viktimologie vznikla jako vědní oblast zabývající se oběťmi trestných činů, její poznatky přispívají k pochopení problémů a životních situací všech osob, které postihl osud oběti (srov. Kunczik, Bleh, 1995, Karmen, 2003, Williams, Chong, 2009). Jedna z otázek, které se v tomto vztahovém rámci nabízejí, je, zda při často konstatovaném zájmu veřejnosti o negativní a nežádoucí až drastické informace nezahrnuje snaha o poskytnutí těchto informací v co nejuplněnější formě nebezpečí negativního dopadu na oběť. Negativní dopad na oběť je ve zřejmém rozporu s novinářskou etikou, nicméně jeho efektivní eliminace je nesnadnou záležitostí.

Česká žurnalistika po roce 1989, kdy došlo k její transformaci z centrálně řízených médií podléhajících politické kontrole na systém médií fungujících na liberálně-tržních principech (např. Moravec, 2008), prošla určitým vývojem. Pro něj je příznačná také snaha jednotlivých redakcí i profesních a stavovských organizací (Unie vydavatelů ČR či Syndikát novinářů ČR) o vymezení a kodifikaci hlavních principů novinářské etiky. Ty jsou považovány za nezbytnou součást správného a profesionálního chování především v oblasti zpravodajské žurnalistiky. Přesto můžeme v české mediální krajině objevit okamžiky, v nichž sehrálo zásadní roli prolomení ochrany soukromí nezletilých obětí či pachatelů trestných činů.

Jedním z nejznámějších případů, který následně vedl i ke zpřísnění zákona o trestním řízení soudním (trestního řádu), je kauza dvou nezletilých chlapců, kteří byli týráni od léta 2006 do května 2007 na různých místech v Brně, Kuřimi a Veverské Bítýšce. Odsouzení pachatelé případu, který novináři pojmenovali jako „kuřimskou kauzu“, zavírali děti do klecí, bili je, řezali, topili a pálili cigaretovými nedopalky.

Bulvární i tzv. seriózní média věnovala tomuto případu značnou pozornost. Hlavní české televizní stanice (Česká televize, TV Nova a TV Prima) používaly při bezmála ročním referování o tzv. kuřimské kauze jako ilustrační záběry audiovizuální záznam týrání jednoho z chlapců, který náhodou pořídil soused, jenž na týrání upozornil policii.

Na začátku roku 2011 pak byly medializovány další dva případy týrání dětí – a to osmiletého chlapce z Brna, kterého rodiče trýznili od roku 2004, a šestileté dívky z Prahy, na jejímž týrání se podíleli její dvacetiletí strýcové. Referování médií o těchto kauzách bylo rovněž doprovázeno zveřejněním fotografií dětských obětí týrání i fotografiemi následků, které jim fyzické násilí způsobilo. Přitom zůstala zřejmě při nejmenším nedoceněna možnost další újmy, kterou tak mohly oběti utrpět.

V souvislosti s kriminalitou je možné (např. Karmen, 2003, Čírtková, Vitoušová a kol., 2007) definovat obecně dva typy obětí:

1) přímé (primární) oběti – do této skupiny můžeme zahrnout osoby, jež byly trestným činem poškozeny materiálně, fyzicky či emocionálně (psychicky), patří sem i pozůstalí po osobách, které v důsledku trestného činu přijdou o život;

2) nepřímé (sekundární) oběti – do této skupiny můžeme zahrnout osoby v okolí poškozeného. Není pochyb o tom, že v případech znásilnění poznamená trestný čin i manžela oběti. Specifickou skupinou je pak nejbližší rodina (rodiče) nezletilé oběti.

Samotný trestný čin je pro oběť pouze počátkem, úvodním dějem, který automaticky spouští následné pochody (Čírtková, Vitoušová a kol., 2007, Marešová, Martinková 2009), přičemž celý tento proces označujeme jako viktimizaci (proces zraňování a poškozování jedince). Výklad pojmu viktimizace není v odborné literatuře jednotný a nabývá několika podob. Podle Kunczika a Bleha (1995). Mohou nejen oběti kriminálního činu prožít viktimizaci, protože vlastně každý poškozující cizí vliv, ať prožitý vědomě nebo nevědomě, může vést k tomu, že se jedinec stane obětí.

Výzkumy i praxe (viz Čírtková, Vitoušová a kol., 2007) dokládají, že z psychologického hlediska je újma způsobená trestným činem pouze prvotním impulsem, na nějž navazují další zraňující události. Proces viktimizace má svou dynamiku, která tak překračuje bezprostřední a přímé důsledky spáchaného trestného činu. Zpravidla se rozlišují **tři fáze procesu viktimizace**:

1) viktimizace primární – zahrnuje všechna přímá poškození a zranění vázaná na trestný čin (trestný čin je téměř vždy silným zásahem do života oběti). K primární viktimizaci dochází vždy, když se jedinec stane obětí trestného činu.

2) viktimizace sekundární – jde o velmi častou, nikoliv však nutnou fázi viktimizace, k níž dochází až po spáchání trestného činu a nesouvisí již s konáním pachatele. Sekundární viktimizaci rozumíme zpravidla reakci sociálního prostředí oběti trestného činu (např. kontakt oběti s orgány činnými v trestním řízení, se znalci, s novináři, kteří publikují detaily o oběti či o činu apod.). Sekundární viktimizace odpovídá viktimizaci nepřímé, například jestliže se osoby poskytující pomoc (policie či záchranáři) nechovají šetrně a starostlivě k oběti, jestliže přispívají k dodatečné zátěži, jestliže je narušen počínající proces uzdravování oběti. V Doporučení (2006) 8 Výboru ministrů Rady Evropy členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů je sekundární viktimizace definována jako „viktimizace, k níž nedochází přímo následkem trestného činu, ale je výsledkem reakce institucí a jednotlivců na oběť“¹. Tato fáze podle citovaného dokumentu zahrnuje nedostatek porozumění k utrpení oběti a zanechává ji v pocitu izolace, nejistoty a ztráty víry v pomoc společnosti. Tyto pocity zintenzivňují důsledky trestného činu například tím, že prodlužují trauma, což u oběti způsobuje a prohlubuje pocit odcizení k celé společnosti.

3) viktimizace terciární – někteří autoři používají toto označení pro fázi, která se dostavuje po obzvláště závažných procesech sekundární viktimizace. Chápe ji jako dlouhodobou újmu, kdy ani po delším čase (po určité nápravě a odškodnění oběti), není oběť schopna se s trestným činem na ní spáchaným vyrovnat, navázat na svůj předchozí způsob života. Terciární viktimizace je tak výsledkem prožitků a procesů prisuzování či nálepkování na základě primární a sekundární viktimizace (např. proces prisuzování). Logika tohoto rozlišování však není podle Kunczika a Bleha výstižná, protože děje viktimizace popsané jako terciární je třeba do značné míry přiřadit k viktimizaci sekundární (Kunczik, Bleh, 1995). Právě pojem terciární viktimizace se přitom používá nejednotně. Někteří teoretici označují jako terciární viktimizaci například nedbalé zacházení příslušníků orgánů činných v trestním řízení či pomocníků obětí s individuálními nebo kolektivními daty. Příčina terciární viktimizace bývá zpravidla spojována s osobnostním založením oběti. (srovnej Kiefl, Lamnek, 1986, Kunczik, Bleh, 1995, Heretik, 1999, Karmen, 2003, Čírtková, Vitoušová a kol., 2007, Matoušek, 2008, Marešová, Martinková, 2009)

---

¹ Viz Doporučení (2006) 8 Výboru ministrů Rady Evropy členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů / Recommendation No (2006) 8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims.

2. NOVINÁŘI A MÉDIA JAKO JEDEN ZE ZDROJŮ SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACE

Postavení oběti trestného činu v sobě vždy zahrnuje potenciální možnost vzniku stresu, který většinou zcela reálně nastává. Zvládnutí nároků, jimž je oběť vystavena, zpravidla přesahuje běžnou adaptační kapacitu (odolnost – viz Paulík, 2010) a vyžaduje zvýšené úsilí, které za daných okolností mnohdy jedinec nedokáže vyvinout, takže se bez účinné pomoci okolí může až zhroutit. Z podstaty věci samé pak vyplývá, že pro oběť bývá kontakt s policií, znalci, soudci či novináři stresující. Oběť se musí na události spojené s trestným činem rozvzpomínat se silným emocionálně negativním nábojem a referovat o citlivých prožitcích cizím lidem. Sekundární viktimitizace se však nevztahuje na tento přirozený a nezbytný stres. O sekundární viktimitizaci mluvíme teprve tehdy, když do procedur, které odstartuje oznámení nebo zveřejnění trestného činu, vstoupí další nadbytečné zraňování oběti. Za typické zdroje sekundární viktimitizace můžeme považovat:

- orgány činné v trestním řízení (policii, státní zastupitelství a soudy);
- média;
- okolí oběti trestného činu.

Příčiny sekundární viktimitizace je možné rozdělit (Čírtková, Vitoušová a kol., 2007) na **strukturální** (vyplývají z formálních předpisů), **sociálně psychologické** (falešné mýty a stereotypy o obětech trestných činů), **individuální** (postoje, kognitivní schémata jednotlivců, kteří profesionálně nebo privátně přicházejí do kontaktu s oběťmi).

V práci Čírtkové, Vitoušové a kol., (op. cit.) jsou uvedeny následující příklady příčin viktimitizace: Příkladem **strukturální příčiny** (vyplývající z formálních předpisů) je nutnost setkání oběti a pachatele u soudu. Často se tak děje v situaci, kdy je oběť pohledem na svého trýznitele stále silně traumatizována. V již citovaném Doporučení (2006) 8 Výboru ministrů Rady Evropy členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů stojí, že by státy „měly učinit náležité kroky ve snaze co nejvíce omezovat narušování soukromého a rodinného života obětí a chránit osobní údaje obětí, zvláště v průběhu vyšetřování a trestního stíhání daného činu“². V této souvislosti například Langhansová a Kristková upozorňují, že český právní systém žádnou zvláštní skupinu obětí trestných činů s ohledem na vyšší míru ohrožení sekundární viktimitizací nebo bezpečí obětí nedefinuje (Langhansová, Kristková, 2008). Ve vztahu k médiím a novinářům Doporučení (2006) 8 Výboru ministrů Rady Evropy členským státům konstatuje: „Státy by měly působit na své sdělovací prostředky, aby tyto přijímaly a respektovaly samoregulační opatření k ochraně soukromí a osobních údajů obětí.“³ Jak prokážeme v další části práce, samoregulační mechanismy české žurnalistiky selhaly například při medializaci případu týrání chlapců v tzv. kuřimské kauze, což vedlo ke zpřísnění zákona (viz kapitola 3).

Příkladem **sociálně psychologické příčiny** je tendence ke stigmatizaci oběti. Vlastní stigmatizaci vždy předchází skutečné nebo domnělé porušení společenských norem. Několik experimentů prokázalo, že lidé, poté, co se dozví o trestném činu, očerňují i oběť. Kladou jí za vinu, že to, co se jí přihodilo, si do určité míry způsobila sama (např. neopatrným či naivním chováním). Očerňující reakce, jak uvádějí citované autorky, mají svůj psychologický základ v iluzi zdravého či dobrého světa. Zmiňovaná iluze bývá vyjádřena postojem, že ve zdravém světě se špatné věci nedějí jen tak. Vysněný dobrý svět se pro vnější okolí stává obranným mechanismem, jenž umožňuje přijatelně zpracovat znepokojivá fakta související s trestným činem. Právě tato okolnost je počátkem stigmatizačních tendencí, i když psychologicky vzato

² Viz Doporučení (2006) 8 Výboru ministrů Rady Evropy členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů / Recommendation No (2006) 8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims.

³ Viz Tamtéž.

jde o přirozenou a srozumitelnou reakci okolí oběti. Umožňuje nahlížet na oběť jako na méně zdatného jedince, který si svým přičiněním způsobil viktimizaci. Tento stereotyp o podílu na zavinění má svoji psychologickou funkci, protože umožňuje utišit svědomí okolí oběti trestného činu. Podle přesahujícího charakteru stigmatu se veškerá jednání a způsoby chování měří a interpretují nově. Nakonec stigmatizovanému (v našem případě oběti trestného činu) často nezbyvá nic jiného než se vžít do své nové role a pod rostoucím tlakem okolí na přizpůsobivost se chovat skutečně tak, jak se od něj očekává. Zajímavou perspektivu ohledně možné funkce stigmatizace podle Kunczika a Bleha (1995) otevírá Lake, který míní, že vlastní veřejná stigmatizace, k níž oběť trestného činu přistoupí, pomáhá vytvořit diskusní fórum. V něm se mohou zpochybňovat jak společenské normy, tak kontrolní mechanismy. Například medializace znásilnění nemusí obětem jen ubližovat, ale naopak představuje šanci pro postižené ženy, jak odhalit všechny mýty a předsudky, k nimž dochází při životě se stigmatem „znásilněná“.

Příkladem **individuální příčiny** může být tzv. fascinace. Spočívá ve zvráceném okouzlení zločinem. Projevuje se neadekvátním zájmem o detaily z průběhu trestného činu. K tzv. fascinaci dochází při kontaktu okolí s obětí trestného činu. Pocity oběti jdou však v této situaci stranou, protože okolí daleko více zajímá to, co se stalo, nikoliv osud oběti.

Psychologickým základem sekundární viktimizace je zbytečná frustrace určitých potřeb oběti trestného činu a společným jmenovatelem pak nezáměr o potřeby oběti a ochranu její důstojnosti. Jestliže při nahlížení na pachatele trestného činu platí presumpce neviny, pak by měla pro zacházení a komunikaci s obětí platit presumpce dobrých mravů a dobrého jména.

Již jsme zmínili, že v procesu sekundární viktimizace dochází k druhotnému zraňování oběti (viz Kunczik, Bleh, 1995, Karmen, 2003, Marešová, Martinková, 2009, Williams, Chong, 2009). Vznikají tzv. sekundární rány, které jsou výlučně psychologického rázu, protože jim z právního pohledu chybí výraznější materiální znaky. U nich lze předpokládat (srovnej Čírtková, Vitoušová a kol., 2007), že mohou zraňovat krutějším způsobem než rány primární. Na obecné úrovni jsou, jak uvádějí zmíněné autorky, součástí sekundárních ran zejména pocity nespravedlnosti, ztráty lidské důstojnosti a izolace.

K **pocitu nespravedlnosti** může docházet v průběhu vyšetřování a soudního projednávání trestného činu. Jde o okolnosti, které oběť trápí (např. nedostatek informací, vyšetřování pachatele na svobodě, opožděné či odkládané soudní jednání apod.). K odstranění pocitů nespravedlnosti přitom obvykle stačí včasné poskytnutí vysvětlujících informací. **Pocit ztráty lidské důstojnosti a ponížení** bývá často důsledkem necitlivě vedeného výslechu nebo senzacechtivého přístupu novinářů. Zejména otázky mířící do soukromé sféry, které nemají přímou vazbu na trestný čin, mohou přispívat ke zraňování lidské důstojnosti oběti. Pocit ponížení může rovněž posilovat nevhodná reakce blízkého okolí. **Pocit izolace** je prožitkovým důsledkem změn, k nimž došlo ve vztazích v bezprostředním sociálním okolí oběti (tj. v rodině, na pracovišti, v místě bydliště apod.). Navazuje na mýtus o spolupodílu (spoluzavinění) oběti na její viktimizaci. Postoj okolí k jedincům, kteří se stali obětí trestného činu, se často mění (kontakty řídnu, z chování se vytrácí přirozenost a stává se strojeným). Patrná je tendence se kontaktům s obětí trestného činu spíše vyhýbat. Oběť tyto změny citlivě vnímá a následně u ní způsobují pocity izolace a osamění. V konečném efektu se poškozený jedinec utvrzuje v dojmu, že jej kritická událost bytostně změnila, prožívá vnitřní psychickou dezintegraci, která zpětně vyvolává nepříjemné pocity v těch, jež jsou s postiženým v kontaktu a snaží se mu pomoci (viz Čírtková, Vitoušová a kol., 2007).

Není pochyb o tom, že medializace trestných činů (resp. zpravodajství o kriminalitě) může v různých okamžicích a na různých úrovních vést k viktimizačním efektům (viz Moravec, 2009) s negativním dopadem na oběti trestných činů.

Zpravodajství o kriminalitě má stále místo nejen v tištěných médiích, ale i v rozhlasovém a televizním vysílání. Rozsah se přitom v jednotlivých typech médií výrazně liší. Média, která

sebe sama označují za seriózní, zpravidla věnují zpravodajství o kriminalitě menší část prostoru, než média, jež můžeme zařadit do kategorie bulvární. Analýza zpravodajství hlavních britských deníků uskutečněná již v roce 1989 (Williams, Dickinson, 1993) došla k závěru, že zatímco už tehdy u seriózních deníků podíl zpravodajství o kriminalitě kolísal mezi 5 % až 9 % v celkovém množství zpráv, u bulvárních listů šlo o podíl ve výši 18 % až 28 %. Jiná studie uskutečněná ve Spojených státech amerických v roce 1980 (Graber, 1980) zjistila, že co do rozsahu informují tištěná média o kriminalitě více (podíl mezi 20 % až 28 %) než zpravodajské relace v televizních stanicích (podíl mezi 12 % až 19 % v celkovém množství zpráv). Z této analýzy rovněž vyplynulo, že lokální a regionální média věnují zpravodajství o kriminalitě více prostoru než média celostátní.

Zdá se, že zprávy o trestných činech (včetně odhalených případů týrání dětí) mají v konkurenci jiných témat větší šanci medializace, protože lépe obstojí v **systému zpravodajských hodnot**. Podle této teorie (srovnej Kunczik, Bleh, 1995, Ruß-Mohl, 2003, McNair, 2004) právě systém zpravodajských hodnot určuje, které události z těch, jež se odehrávají na celém světě, budou novináři vybrány k medializaci. Mezi hlavní zpravodajské hodnoty můžeme zařadit:

- aktuálnost, novost – šanci dostat se do zpravodajství nemá nic, co v časové dimenzi není aktuální nebo se netýká alespoň nějakého jubilea;
- blízkost – události odehrávající se v okolí čtenářů, posluchačů a diváků jsou při rovnosti ostatních parametrů zpravodajsky hodnotnější než ty, které se odehrávají daleko;
- odchylka – události, o kterých lze informovat jako o narušení nebo zhroucení normality (např. přírodní katastrofy), jako o odchylkách společenských či kulturních norem chování a morálky (do této kategorie můžeme zařadit i zpravodajství o trestných činech);
- relevance – hodnota zprávy je ovlivněna i tím, zda se nějak týká publika, zda pro ně má existenciální význam;
- konání elit, prominentnost – zpravodajsky zajímavé je konání elit ve všech oblastech života společnosti (ať již z politiky, zábavního průmyslu či sportu);
- personalizace – pokud je v centru události konkrétní člověk například jako jednatel subjekt nebo jako postižený, pak stoupá hodnota zprávy na základě tzv. *human touch* (doteku lidskosti či lidského rozměru);
- pocitová hodnota – zpravodajská hodnota události stoupá, jestliže obsahuje sentiment a vyvolává u recipientů pocity.

Mediální logika (postavená i na myšlence, že jen špatné zprávy jsou dobré zprávy) zásadní měrou přispívá k významnému podílu zpravodajství o kriminalitě na stránkách novin a v rozhlasových i televizních relacích. Někteří autoři věnující se problematice medializace trestných činů (např. Lamnek, 1990) upozorňují, že vedle absolutní převahy reprezentace násilných zločinů ve zpravodajství o kriminalitě existuje i nepoměr mezi obrazem kriminality v tištěných médiích a úředně hlášenou kriminalitou. Lamnek (op. cit.) dokládá toto zkreslení ještě jedním faktem, jenž sám vypočítal, a který stanovuje poměr zpravodajství o deliktu k jeho skutečné četnosti. O násilných trestných činech vraždy a zabití informovaly vybrané německé deníky 217krát častěji, než odpovídalo jejich relativnímu podílu v policejních statistikách.

Zatímco v odborné literatuře existuje poměrně velké množství studií věnujících se rozsahu zpravodajství o kriminalitě, počet analýz věnovaných způsobu medializace obětí trestných činů je nepoměrně menší. Jak doplňují Kunczik a Bleh (1995), jednu z nejlépe zdokumentovaných studií k obrazu oběti v tištěných médiích provedli Mawby a Brown v roce 1979. Ve své práci zkoumali celkem devět britských deníků, z nichž osm se distribuovalo po celé zemi. U postavení obětí došli tito autoři k následujícím závěrům: ve 34,4 % všech případů byla oběť trestného činu zmíněna již v titulku, většinou na základě některého z poznávacích znaků (věk,

profese, bydliště atd.), pachatel oproti tomu v 73,8 % všech případů. Při fotografickém zobrazení byli pachatel i oběť zhruba ve stejném počtu případů (oběti: 36,4 %). V 89,2 % všech případů bylo možné identifikovat pohlaví, v 74,4 % věk, v 53,8 % profesi nebo příslušnost ke společenské vrstvě a ve 46,1 % rodinný stav oběti (srovnej Mawby, Brown, 1984, Kunczik, Bleh, 1995). Výše citované údaje je možné interpretovat tak, že novináři mohli často přispět k identifikaci obětí trestného činu v jejich sociálním prostředí. Celkový obraz obětí charakterizovali Mawby a Brown následovně: popis oběti v textu je proveden formou stručných údajů o jméně, pohlaví, věku, zaměstnání nebo poškození. Po prezentaci těchto základních informací se už oběť v článcích téměř nevyskytuje. Autoři studie rovněž zjistili, že čím závažnější je trestný čin a čím vyšší je status pachatele, tím je pravděpodobnější, že o něm novináři budou referovat. Rovněž je pravděpodobnější, že se zpravodajství o trestném činu objeví na stránkách novin, když je obětí žena.

Z německého výzkumu dvou deníků (Süddeutsche Zeitung a Abendzeitung) provedeného Lamnekem a Siegfriedem (1990) vyplynulo, že čin a pachatel stojí mnohem více v popředí zpráv než zobrazení oběti.

Tabulka č. 1: Těžiště zpravodajství o kriminalitě podle výzkumu Lamneka

Těžiště	Süddeutsche Zeitung	Abendzeitung
Stíhání	10,5 %	5,9 %
Oběť	19,5 %	24 %
Pachatel	58,7 %	53,4 %
Čin	65,9 %	78 %

Pramen: Lamnek, Siegfried (1990): Kriminalitätsberichterstattung in den Massmedien als Problem. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform č. 73, str. 167.

Autoři to interpretují tak, že noviny neposkytují příliš prostoru pro oběť a její problémy (srov. Lamnek, 1990, Kunczik, Bleh, 1995). Inspirativní je rovněž německý výzkum provedený Kunczikem a Blehem (op. cit.) v devadesátých letech minulého století na souboru 650 obětí trestných činů, kdy zhruba polovina z nich se do studie zapojila. Z výsledků výzkumu – krom jiného – vyplynulo:

- Oběti vykazují rozdílný postoj vůči zpravodajství a jeho následkům. Tato rozdílnost souvisí s druhem deliktu a dispozicí oběti ohledně zveřejnění.
- Sekundární viktimizace způsobená médiem může nastat různými způsoby a často se týká otázky identifikace. Může to znamenat, že se oběť bojí být ve svém sociálním prostředí poznána, nebo že se obává dalšího činu pachatele nebo pachatelů, ať již z jakýchkoliv důvodů.
- Způsob zpravodajství o trestném činu má vliv na zpracování následků činu ze strany oběti.
- Hlavní důvody pro negativní hodnocení práce novinářů ze strany obětí je třeba hledat v neochotě obětí ke zveřejnění trestného činu, dále pak ve zpravodajství silně orientovaném na pachatele a ve faktických pochybeních novinářů.
- nesprávném chování novinářů se informuje zřídka, oběti však také jen málokdy informují o přímých kontaktech s novináři.
- Zdá se, že skutečně zpravodajství o trestných činech ovlivňuje vztahy oběti s jejím sociálním prostředím spíše pozitivně, i když oběti hodnotí vniknutí do svého sociálního prostředí spíše negativně.

- Oběti projevují často přání, aby zpravodajství bylo orientované na potřeby obětí trestných činů. To znamená, že se oběti často chtějí na vzniku zpravodajství aktivně podílet, protože nechtějí být „hračkou novin a novinářů“ (Kunczik, Bleh, 1995).“

Získat relevantní empirická data o sekundární viktimizaci způsobené novináři a médii v České republice není jednoduché, protože na toto téma u nás chybějí výzkumy a vědecké studie. Je nutné mít na paměti, že negativní následky medializace trestných činů na jejich oběti může v mnoha ohledech zmírňovat regulace médií (viz Vymětal, Š., Vitoušová, P. a kol., 2008, Moravec, 2009), jejíž součástí je i samoregulace (resp. oblast novinářské etiky).

V diskusích o míře regulace médií, je zpravidla přítomen střet mezi svobodou slova, která je zaručena Všeobecnou deklarací lidských práv či národními ústavami, na straně jedné, a odpovědností médií na straně druhé. Právě na odpovědnosti médií, resp. žurnalistiky ve vztahu k recipientům i objektům zpravodajství staví **novinářská etika**.

2.1 Novinářská etika jako jedna z pojistek ochrany obětí trestných činů

Etiku je v nejširším slova smyslu možné chápat jako studium lidského chování či jednání. Etymologicky vychází pojem etika z řeckého slova *éthos* (zvyk, obyčej, charakter). Podobný význam má v latině slovo *mos*, od něhož se odvozuje morálka. Etika jako součást filosofie (popř. filosofická disciplína) se zabývá především morálními jevy. Novinářská etika je pak součástí **etiky aplikované či profesní** (srovnej Thompson, M. 2004, Moravec, 2009).

Pro McNaira (op. cit.) jsou novinářská etika a její kodifikace nezbytnou podmínkou, aby byli novináři přijímáni jako profesní skupina (stejně jako lékaři, právníci či akademičtí pracovníci). Je však velmi obtížně prokazatelné, že by práce novinářů podle jednotných kodexů chování, které mají zaručit jejich bezúhonnost, důvěryhodnost, a tudíž i jejich status informátorů o „pravdě“, byla hlavním znakem pro chápání žurnalistů jako profesní skupiny (Moravec, 2008). McQuail upozorňuje, že existuje mnoho kodexů etického chování, jež závisejí na tradicích a zvycích příslušné země a na tom, kdo kodex formuluje – zda jsou to vydavatelé, šéfredaktoři, novináři nebo externí regulační orgán (McQuail, 1999). Podle Ruß-Mohla můžeme profesní normy v žurnalistice a samoregulaci médií vnímat i jako jedno z možných omezení zneužívání svobody slova a médií, protože externí regulace za pomoci právních norem bývá nedostatečná: „Kam nedosahují zákony a právní normy, tam by měl řídit jednání novinářů alespoň etický kodex, který musí zprostředkovávat jasné představy o tom, co je a co není v žurnalistice „profesionální“.“ (Ruß-Mohl, 2003, s. 312) Je zřejmé, že novinářská etika je chápána jako **jedna z podmínek posilující důvěru publika v to, co čte, vidí či slyší**. Je nezpochybnitelné, že etické standardy – pokud je novináři berou vážně – mají vliv na obsah novinářských sdělení (McNair, 2004).

Většina kodifikovaných pravidel novinářské práce (etických kodexů) upravuje otázky související s poskytováním spolehlivých informací a předcházením zkreslení (v této souvislosti můžeme narazit i na pojmy objektivita a vyváženost), senzacechtivosti, narušováním soukromí (včetně soukromí obětí trestných činů) či ochranou nezávislosti novinářů před nepatřičným tlakem vlastníků médií či inzerentů (srovnej Mencher, 1994, Fink 1995, Feintuck, 1999, Ruß-Mohl, 2003, Moravec, 2009, Remišová, 2010).

Proměny samoregulace žurnalistiky v České republice po roce 1989 je možné (Moravec, 2009) rozdělit do čtyř hlavních etap:

1) Údobí minimální (či nulové) samoregulace žurnalistiky (1989–1995) – Média a novináři fungující více než čtyřicet let v autoritářské (resp. totalitní) společnosti chápali každou normativní regulaci jako omezování svobody slova a obsahu médií. Svoboda slova – a pokud možno její co nejširší vymezení – byla hlavním principem, kterým novináři v té době argumentovali. Myšlenka, kterou bychom s jistým omezením mohli nazvat společenskou odpo-

vědností žurnalistiky, a diskuse o etických aspektech práce novinářů, které s sebou přinášejí samoregulační pravidla, se v tomto údobí stávaly úvahami téměř kacířskými.

2) Údobí prvních pokusů o kodifikaci etických principů (1995–1999) – Jeho počátek je spojen se snahou vlády premiéra Václava Klause (ODS) o prosazení zcela nového tiskového zákona. V této etapě došlo ke vzniku Kodexu České televize (1995) jako nejvýznamnějšího média veřejné služby v zemi, dále pak k přijetí Etického kodexu novináře (1998), který schválila valná hromada Syndikátu novinářů ČR, největší profesní novinářské organizace v zemi, a v neposlední řadě ke zveřejnění etického kodexu zpravodajského časopisu Týden (1999).

Zmíňme na tomto místě, jak ochranu soukromí (např. obětí trestných činů) upravuje Etický kodex novináře Syndikátu novinářů ČR, který je platný dodnes: „Novinář je povinen (...) respektovat soukromí osob, zejména dětí a osob, které nejsou schopny pochopit následky svých výpovědí; dodržovat přísně zásadu presumpce neviny a neidentifikovat příbuzné obětí nebo delikventů bez jejich jasného svolení; (...) kromě nesporných důvodů veřejného zájmu nesmí novinář svou činností dostat dotčené osoby do nesnázi nebo osobní tísně.“ Na podzim roku 1998 byla ustavena Komise pro etiku při Syndikátu novinářů ČR, která se od té doby pravidelně zabývá podněty veřejnosti na sporné konání žurnalistů.

3) Údobí kodifikace etických principů významných celostátních médií a propojení principu externí a interní regulace u médií veřejné služby (1999–2005) – Začalo v době přijímání zcela nového tiskového zákona, který předložil v červnu roku 1999 Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR menšinový kabinet ČSSD vedený premiérem Milošem Zemanem. Vládní návrh obsahoval tři nové instituty – a to právo na opravu, právo na odpověď a právo na dodatečné sdělení. Největší část výhrad novinářů a vydavatelů se týkala zpřísnění externí regulace médií s odkazem na nově zaváděné instituty. Zcela nový tiskový zákon schválil Parlament České republiky 22. února 2000. Ve Sbírce zákonů ČR byl vyhlášen 14. března 2000, kdy vstoupil v platnost pod číslem 46/2000 Sb. Schválená verze tiskového zákona se významně lišila od vládního návrhu a vypuštěna z ní byla nejvíce kritizovaná ustanovení (např. právo na odpověď).

Přijímání tiskového zákona v České republice vedlo po roce 1999 k významné proměně interní regulace médií a kodifikaci etických pravidel novinářské práce v jednotlivých redakcích. V roce 2000 vznikl Tiskový kodex České tiskové rady, která byla ustavena 5. září 2000 jako samoregulační orgán Unie vydavatelů ČR. Po roce 2000 začalo rovněž docházet ke kodifikaci pravidel novinářské práce u nejvýznamnějších českých deníků: MF Dnes (2002), Hospodářské noviny (2002), Deníky Bohemia a Deníky Moravia (2004) a Lidové noviny (2005). V roce 2001 přijala a zveřejnila svůj etický kodex i redakce zpravodajství TV Prima.

V této třetí etapě došlo i k prvnímu případu propojení externí a interní regulace médií v České republice po roce 1989. To když v lednu 2001 schválil Parlament ČR po událostech označovaných jako krize v České televizi (ČT) novelu zákona o ČT (č. 39/2001 Sb.), která uložila povinnost Radě ČT „předkládat Poslanecké sněmovně ke schválení Kodex ČT, který stanoví zásady naplňování veřejné služby v oblasti televizního vysílání“. Porušení Kodexu ČT zákon kvalifikoval jako „porušení pracovní kázně podle zvláštního zákona“, čímž byl míněn zákoník práce. Analogická věta se dostala v roce 2002 i do novely zákona o Českém rozhlase (č. 192/2002 Sb.). Původně samoregulační normy, týkající se procesů tvorby obsahu médií veřejné služby, tak v České republice schvaluje část politické reprezentace (moc zákonodárná) a prostřednictvím svých orgánů vstupuje i do tvorby zmíněných norem. Uplatnění sankcí má pak zákonem vymahatelnou podporu. Z toho je možné vyvodit, že kodexy médií veřejné služby jsou v České republice spíše než samoregulačními normami projevem externí regulace, která je přibližuje právním normám.

4) Údobí formálního přístupu k samoregulaci a prosazení přísnější externí regulace žurnalistiky (2006-dosud) – V této (zatím poslední) etapě sehrálo zásadní roli několik

sporných medializací trestných činů, k nimž došlo po roce 2005 a jejichž oběťmi či pachateli byly děti. Jedním z výsledků formálního přístupu novinářů k ochraně soukromí obětí bylo zpřísnění externí regulace žurnalistiky v České republice. K tomu došlo na začátku roku 2009, kdy Parlament ČR schválil novelu trestního řádu a dalších norem č. 52/2009 Sb., kterou novináři označili za „náhubkový zákon“.

Původní předloha ministerstva spravedlnosti, kterou schválila vláda premiéra Mirka Topolánka (ODS) 27. února 2008, měla ochránit především týrané a zneužívané děti. Šlo o reakci na medializaci některých trestních kauz, v nichž se musely oběti vyrovnávat nejen s následky trestného činu, ale i s nepříznivými dopady zvýšeného zájmu veřejnosti o jejich případy. Jedním z hlavních cílů ministerstva spravedlnosti bylo, aby se v médiích například neobjevovala jména a tváře dětských obětí. Pravděpodobně nejznámějším případem, který v této etapě poukázal na sporné chování většiny médií (včetně těch, která sebe sama označují za seriózní) byla tzv. kuřimská kauza dvou týraných chlapců, k jejichž odhalení došlo v květnu roku 2007. Podrobněji se tomuto případu věnujeme v další části práce (viz podkapitolu 3.1).

3. TÝRÁNÍ DĚTÍ V HLEDÁČKU ČESKÝCH NOVINÁŘŮ A MÉDIÍ

Týrání dítěte můžeme označit za jednu ze tří forem špatného zacházení s dítětem, které se vymykají společenským normám a ohrožují dítě. Dalšími pak jsou: sexuální zneužívání a zanedbávání. Oddělení jednotlivých typů špatného zacházení je v praxi nesnadné (viz Dunovský a kol., 1995, Matoušek, 2008). Pro soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení v rodině a ve společnosti, které jsou výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči, se vžil v anglosaské i domácí literatuře termín **syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte**, též **syndrom CAN** (Child Abuse and Neglect). Jde o syndrom se značně různorodými jevy, jak co do příčin, tak co do charakteru, závažnosti i dopadu na život dítěte a jeho nejbližšího i vzdálenějšího prostředí (srovnej Dunovský a kol., 1995, Pöthe, 1999, Matoušek, 2008, Crosson-Tower, 2008, Finkelhor, 2008, Turton, 2008, Schmidová, 2010). Jeho nejextrémnější podobou je zabití dítěte. Týrané děti se přitom stávají oběťmi trestného činu.

Výskyt syndromu CAN se ve všech jeho podobách odhaduje na 1 až 2 % ročně z celkové dětské populace. Pokud by měl tento údaj platit, šlo by v České republice (ČR) ročně přibližně o 25.000 dětí a dospívajících ve věku do 18 let (Fischer, Škoda, 2009). Ač množství odhalených případů týrání, zneužívání a zanedbávání dětí v České republice rok od roku roste, výši zmiňovaného odhadu nedosahuje ani ze čtvrtiny. V roce 2010 bylo úřady evidováno 5.787 odhalených případů s výskytem syndromu CAN, což je nejvíce za posledních deset let (viz tabulku č. 2).

Tabulka č. 2 – Vývoj odhalených případů s výskytem syndromu CAN v České republice v letech 2000 – 2010

Počet týraných a sexuálně zneužívaných dětí v ČR			
Rok	Tělesné a psychické týrání, od r. 2009 také zanedbávání	Sexuální zneužívání, dětská pornografie, dětská prostituce	Celkem
2000	743	614	1.357
2001	884	522	1.406
2002	698	537	1.235
2003	950	665	1.615
2004	1.028	698	1.726
2005	1.319	664	1.983
2006	1.008	585	1.593
2007	1.205	679	1.884
2008	1.239	739	1.978
2009	3.613	834	4.447
2010	4.963	824	5.787
Celkem	17.650	7.361	25.011

Zdroj: Policie ČR a MPSV ČR.

Statistiky násilné trestné činnosti spáchané na dětech a dospívajících (do 15 let věku) v roce 2010 dle závěrů šetření Policie ČR vykazují celkem 26 případů úmrtí dítěte. Úmyslným trestným činem byla ve zmiňovaném roce způsobena smrt 13 dětem (12 dětí se stalo obětí vraždy a 1 dítě obětí trestného činu týrání svěřené osoby). V dalších 13 případech byla v roce 2010 způsobena dětem a dospívajícím smrt z nedbalosti.

Z rozboru věkové struktury obětí odhalených případů s výskytem syndromu CAN v ČR v roce 2010 je možné vyvodit, že se na téměř dvojnásobek zvýšil počet případů, v nichž byla oběť mladší než jeden rok (šlo o 315 dětí). Jak dále vyplývá ze statistik, oběťmi odhalených případů byly nejčastěji děti ve věku od 6 do 15 let, šlo o 3.172 dětí (viz tabulku č. 3).

Tabulka č. 3 – Věková struktura obětí odhalených případů s výskytem syndromu CAN v České republice v roce 2010

Věková struktura týraných, zanedbávaných a zneužívaných dětí v ČR v roce 2010		Počet dětí		
		tělesné a psychické týrání a zanedbávání	sexuální zneužívání, dětská pornografie a dětská prostituce	
		chlapci a dívky	chlapci a dívky	
Nahlášeno případů	z toho	do 1 roku	315	0
		od 1 roku do 3 let	630	18
		od 3 do 6 let	809	85
		od 6 do 15 let	2.560	612
		od 15 do 18 let	649	109
CELKEM v roce 2010		4.963	824	

Zdroj: MPSV ČR. Poznámka: Zaznamenány jsou počty případů týraných, zanedbávaných a zneužívaných dětí oznámených orgánu SPOD (ve vztahu ke každému dítěti je započítáván pouze jeden převládající typ).

Znepokojujícím faktem je skutečnost, že nejčastěji dochází k výskytu syndromu CAN v úplných rodinách. V roce 2010 šlo o bezmála 38 % všech odhalených případů. Druhou nejvýznamnější skupinou, v níž bylo ve zmíněném roce odhaleno nejvíce případů s výskytem syndromu CAN, byly neúplné rodiny bez otce.

3.1 Kuřimská kauza – případ vedoucí ke změně zákona

Největším případem medializace týrání dětí v České republice po roce 1989 (co do rozsahu) byla tzv. kuřimská kauza. Dva týraní chlapci (ve věku 7 a 9 let) žili v Kuřimi v rodinném domě s rozvedenou matkou. Příbuzní a jejich známí je týrali od léta 2006 do května 2007 v Brně, Kuřimi a na chatě ve Veverské Bítýšce. Děti zavírali do klecí, bili, řezali, topili a pálili cigaretovými nedopalky. Cílem týrání zřejmě bylo vytvořit z chlapců lidi se zlomenou vůlí, připravené na slovo poslechnout jakékoli rozkazy. Motivy týrání ale nikdo uspokojivě nevysvětlil. Po odhalení případu v květnu 2007 skončili chlapci v dětském krizovém centru Klokánek. V lednu 2010 je do péče získal jejich otec.

Bulvární média i média, která sebe sama označují za seriózní, věnovala případu značnou pozornost. Televizní stanice jako ilustrační záběry při referování o tomto případě používaly záznam týrání jednoho z chlapců (viz obrázek č. 1), který náhodou pořídil soused, jenž na týrání upozornil orgány činné v trestním řízení. I tento případ (a další medializace především nezletilých obětí trestných činů) vedl ke zpřísnění zákonů, resp. větší právní ochraně dětských obětí trestných činů před médii a novináři (Moravec, 2010).

Z komparativní obsahové analýzy tří nejsledovanějších zpravodajských televizních relací v České republice (1. zprávy TV Prima, Události ČT a Televizní noviny TV Nova) vyplynulo, že se tyto kuřimskému případu věnovaly v rozmezí od 9. května 2007 (kdy se veřejnost o případu vůbec poprvé dozvěděla) do 6. června 2007 v obdobné míře. Pořad 1. zprávy TV Prima pokrýval kauzu v 17 příspěvcích. Hlavní zpravodajská relace České televize Události odvysílala ve zkoumaném období 20 příspěvků. Televizní noviny TV Nova pak věnovaly případu 18 příspěvků.

Reportáže o týraných chlapcích byly v hlavních zpravodajských pořadech vybraných stanic (TV Prima, ČT a TV Nova) v období od 10. do 22. května 2007 prvním nebo jedním z prvních příspěvků. Délkou patřily k nejdelším příspěvkům jednotlivých zpravodajských relací. Černobílé záběry z domácí kamery, na nichž bylo zdokumentováno utrpení jednoho z týraných chlapců (viz obrázek č. 1), byly vždy rozostřeny v oblasti obličeje a pohlavního orgánu, případně překryty na těchto místech černým proužkem. Zmiňované záběry však byly ve všech zpravodajských relacích stále znovu a znovu opakovány, přičemž použity byly v období od 10. do 22. května 2007 v průměru v 70 procentech příspěvků (rozdíl ve frekvenci používání záběrů zachycujících týrání chlapce byl mezi televizí veřejné služby a soukromými komerčními stanicemi minimální). Není v této souvislosti bez zajímavosti, že pořad Události ČT 16. května 2007 informoval diváky, že v prvních dnech po odhalení případu a umístění týraných chlapců do zařízení Klokánek, sledoval jeden z nich černobílé záběry týrání bratra v televizi. Pracovnice Klokánku údajně nevěděly, že takový záznam existuje. I v tomto příspěvku byly znovu použity zmiňované záběry.

Způsob nakládání televizních stanic se záběry z týrání jednoho z chlapců, jejich **nepřiměřená medializace** vytváří předpoklady pro **vyvolávání pocitů ponížení a ztráty lidské důstojnosti a jejich dlouhodobé uchování v paměti u obětí trestného činu i jejich okolí**. Inkriminovaný obrazový materiál je veřejnosti dodnes k dispozici na internetových stránkách a je nanejvýš pravděpodobné, že se k němu dříve či později mohou vrátit nejen oběti týrání, ale i jejich okolí.

Obrázek č. 1: Záběry jednoho z týraných chlapců v tzv. kuřimské kauze zveřejněné TV Nova, Českou televizí i TV Prima v roce 2007

Po odhalení kuřimského případu televizní stanice den po dni pronikaly stále hlouběji do soukromí jednotlivých aktérů kauzy. Třetí den od zveřejnění kauzy byl rozdíl v míře odkrytí osobních údajů hlavních postav případu nejmarkantnější. Zatímco TV Prima a ČT nezmiňovaly příjmení rodiny, v níž k týrání docházelo, TV Nova již referovala o „rodině Maueroových“⁴. O den později přináší TV Nova přehled členů rodiny s fotografiemi a plnými jmény. Následně k identifikaci rodiny a jejích členů přistupují Česká televize a TV Prima. Dochází **k dominovému efektu identifikace obětí týrání i jejich okolí a k sílícímu mediální tlaku na osoby, které přišly s případem do styku** (sociální pracovnice, okolí rodiny, v níž k týrání docházelo apod.).

Regulační orgán pro audiovizuální média v ČR, Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, shledal u všech tří televizních stanic zásadní pochybení při referování o tzv. kuřimské kauze. Podle mínění rady šlo o porušení § 32, odst. 1, písm. f) zákona č. 231/2001 Sb., podle něhož je provozovatel vysílání „povinen bezdůvodně nezobrazovat osoby umírající nebo vystavené těžkému tělesnému nebo duševnímu utrpení způsobem snižujícím lidskou důstojnost“⁵.

Regulační orgán v odůvodnění správního rozhodnutí o upozornění na porušení zákona z 29. srpna 2007 konstatoval: „Rada má za to, že osoba – chlapec byl vystaven těžkému tělesnému a duševnímu utrpení způsobem snižujícím lidskou důstojnost, neboť jemu způsobované utrpení bylo mimo jiné předem promyšlené, trvalo určitou dobu a způsobilo chlapci jak fyzické, tak psychické – duševní utrpení. Zobrazení je považováno za „snižující lidskou důstojnost“, protože bylo takové, aby u chlapce vyvolalo pocity strachu, úzkosti a méněcennosti, a bylo schopné ho pokořit a ponížít“⁶. Rada odmítla argument televizních stanic, že reportáže mohly mít „výrazně preventivní účinky, zejména je-li obecně známo, že v České republice jsou výrazně vysoké počty týraných a utýraných dětí“⁷. „Stále zůstává zákonem poskytovaná ochrana všech osob vystavených těžkému tělesnému, či duševnímu utrpení a způsobu jejich zobrazení. Vzhledem k obsahu zmiňovaných záběrů (nahý a svázaný chlapec vězněný v komoře) lze konstatovat, že jeho bezprostřední zobrazení v této situaci bylo

⁴ Viz Televizní noviny, 12. 5. 2007, TV Nova.

⁵ Viz § 32, odst. 1, písm. f) zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání. Sbirka zákonů ČR, ročník 2001.

⁶ Viz Rozhodnutí Rady pro rozhlasové a televizní vysílání ze dne 29. srpna 2007, č.j. dzu/8241/07. Archiv Rady pro RTV.

⁷ Viz Tamtéž.

zobrazením snižujícím lidskou důstojnost. Je nepopíratelné, že zveřejnění předmětných záběrů může mít dalekosáhlý dopad na další sociální vývoj chlapce,“ uvedla ve svém rozhodnutí rada.⁸

Po pěti měsících od vydání výše citovaného rozhodnutí Rady pro rozhlasové a televizní vysílání se záběry týrání jednoho z chlapců v kuřimském případě objevily na obrazovkách TV Prima, České televize i TV Nova znovu – a to v souvislosti se zadržením jedné z hlavních akterek kauzy v Norsku a jejím příletem do ČR. TV Prima použila inkriminovaný záznam v devíti příspěvcích (v pořadech 1. zprávy a Nedělní partie) odvysílaných od 9. ledna do 16. února 2008, televize Nova v šesti příspěvcích (v pořadech Odpolední Televizní noviny, Televizní noviny a Střepiny) odvysílaných od 9. ledna do 20. ledna 2008 a Česká televize ve dvou příspěvcích (v pořadech Události a 168 hodin) odvysílaných od 10. do 13. ledna 2008. Není pochyb o tom, že **samoučelné využívání archivních záběrů týrání mohlo mít negativní vliv na již započatý proces zhojování psychických ran – a to jak u obětí trestného činu, tak u jejich okolí.**

Rada pro rozhlasové a televizní vysílání se kvůli opětovné medializaci týrání, a to devět měsíců po odhalení případu, rozhodla 1. července 2008 přistoupit k udělení sankcí všem třem vysílatelům. České televizi, TV Nova i TV Prima vyměřila pokuty v souhrnné výši 1.700.000,- Kč (v případě ČT 200.000,- Kč, v případě TV Nova 600.000,- Kč a v případě TV Prima 900.000,- Kč). Regulátor postupoval podle pravidla: za každé odvysílání záběrů týrání následovala pokuta ve výši 100.000,- Kč. „Rada se shodla, že chlapec je vystaven tělesnému (svázané ruce, nahota, násilné krmení rukou, uzavření v malé místnosti bez oken...) a s tím souvisejícímu i duševnímu utrpení. Rada nemá pochybnosti, že utrpení chlapce je těžké. Záběry neměly žádnou novou informační hodnotu. Bylo jich použito jako doplňujícího materiálu v souvislosti se zadržením a výslechem Barbory Škrlové. Odvysílání záběrů týraného chlapce postrádá na aktuálnosti, veřejnost tím nezískala nic, co by mohlo nějakým způsobem přispět k její informovanosti v celé kauze. Záběry, na nichž je vidět týraný chlapec v komoře, nepřinášejí divákovi žádná nová zjištění. Opakovanou, nadbytečnou a zcela účelovou prezentací záběrů provozovatelé vyjadřují absenci elementárního respektu ke konkrétní lidské bytosti. Zobrazení záběrů týraného chlapce v Kuřimi jako ilustrativních, doplňujících a upoutávajících pozornost diváků, pak Rada shledala jako zobrazení způsobem snižujícím lidskou důstojnost,“ konstatoval regulátor v odůvodnění udělení pokut.⁹

Televizní stanice se proti rozhodnutí rady a udělení pokut odvolaly k Městskému soudu v Praze. Argumentovaly silným veřejným zájmem k publikování materiálu, právem na svobodu projevu a šíření informací a v neposlední řadě zpochybňovaly i výklad regulátora týkající se „bezdůvodného zobrazování osoby vystavené těžkému tělesnému nebo duševnímu utrpení způsobem snižujícím lidskou důstojnost“. Městský soud v Praze žaloby televizí zamítl a dal za pravdu regulátorovi. V rozsudku z 15. září 2009 například konstatoval: „Podle mínění soudu je třeba odlišit potřebu a tedy právo na zveřejnění určitých aktuálních informací o určité kauze – od potřeby a naplnění důvodu pro (opakované) zařazování dotyčných záběrů týraného dítěte do vysílání ve vztahu k dodržování povinnosti provozovatele uložené mu zákonem. V daném případě je nezpochybnitelným faktem, že uvedené pořady se zabývaly tematicky osobou Barbory Škrlové, tedy přinášely divákovi nově získané informace o osobě, která měla hrát určitou roli v kauze týrání chlapců. Dotyčné záběry týraného chlapce však nebyly nově získanými poznatky uvedené kauzy, ale šlo o záběry, k jejichž zveřejnění došlo před více než rokem, přičemž po jejich opakovaném zveřejnění bylo žalobci (televizním stanicím – pozn. autorů) dáno upozornění, že jejich dalším opakovaným zařazováním do vysílání dochází k porušení dotyčného ustanovení zákona. (...) Pokud by dotyčné záběry týraného dítěte do předmětných pořadů nebyly zařazeny vůbec, obsah a informační přínos

⁸ Viz Tamtéž.

⁹ Viz Rozhodnutí Rady pro rozhlasové a televizní vysílání ze dne 1. července 2008, č.j. sot/6364/08. Archiv Rady pro RTV.

dotyčných pořadů by se vůbec nezměnil. (...) Soud nijak nezpochybňuje právo veřejnosti na zpravodajství a informace, jež upozorňují na negativní jevy ve společnosti, je však třeba dbát i ochrany ostatních práv, která mohou být zařazením dotyčných záběrů do vysílání zasažena či porušena. Proto zákon požaduje pro případ zařazení takových záběrů, aby provozovatel osvědčil důvodnost jejich zařazení v daném případě. Žalobce však s ohledem na výše rozvedené tuto důvodnost neosvědčil.¹⁰

Provozovatel vysílání TV Nova (CET 21 spol. s r. o.) s rozsudkem Městského soudu v Praze nesouhlasil a podal kasační stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu v Brně, který ji však zamítl. Nejvyšší správní soud odmítl například zpochybňování výkladu té části zákona č. 231/2001 Sb. o „bezdůvodném zobrazování osoby vystavené těžkému tělesnému a duševnímu utrpení způsobem snižujícím lidskou důstojnost“¹¹ těmito argumenty: „O obecném jazykovém významu pojmu „bezdůvodně“ není pochyb. V souladu s předpokladem racionálního zákonodárce je pak třeba vycházet z toho, že užil tohoto pojmu v jeho všeobecném významu. Důvodnost odvyšování citlivých záběrů nemůže být, jak správně uvedl městský soud, založena na úvaze samotného provozovatele vysílání. Právě naopak, pojem „bezdůvodně“ je nutné posuzovat přísně objektivně. Důvodnost zařazení citlivých záběrů do vysílání tak může být dána zejména tam, kde by jejich neodvyšování vyloučilo, nebo znatelně limitovalo informační hodnotu pořadu.“¹²

Po zamítnutí kasační stížnosti Nejvyšším správním soudem v Brně se provozovatel vysílání TV Nova obrátil se stížností na Ústavní soud ČR. Společnost CET 21 s. s r. o. tvrdila, že napadeným rozsudkem Nejvyššího správního soudu, resp. řízením jemu předcházejícím, bylo porušeno právo na svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace ve smyslu článku 17 odst. 1, odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Ústavní soud ČR 25. listopadu 2010 stížnost odmítl. V odůvodnění byly uvedeny i následující argumenty: „Ustanovení zákona o vysílání legitimním způsobem na základě veřejného zájmu na ochraně práv druhých omezuje právo na svobodu projevu a práva na informace, což je zcela v souladu s článkem 17 odst. 4 Listiny základních práv a svobod. Nelze zpochybnit správnost závěru Nejvyššího správního soudu, že úmyslem zákonodárce v souladu s článkem 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod bylo upřednostnit poskytnutí ochrany právu na zachování lidské důstojnosti před právem na svobodu projevu. Opětovným zařazováním záběrů týraného chlapce z Kuřimi do vysílání TV Nova nebyl naplněn veřejný zájem na zveřejnění poznatků či informací.“¹³ **Výše zmiňovaná judikatura ze soudních sporů televizních stanic s Radou pro rozhlasové a televizní vysílání se stala jednou z formálních záruk pro budoucí lepší ochranu obětí trestných před negativními následky medializace.** Soudy zřetelně vymezily hranici práv na svobodu projevu, vyhledávání a šíření informací na straně jedné a ochranu osobnostních práv obětí trestných činů na straně druhé. Zároveň daly jasně najevo, že argument veřejného zájmu při poskytování informací o trestném činu týrání dětí není možné uplatňovat v absolutním rozsahu.

Způsob medializace případu týraných chlapců kritizovala i největší profesní organizace žurnalistů v zemi – Syndikát novinářů ČR. „Informování bulvárních médií, ale také médií, která sebe sama označují za seriózní, překročilo ve vztahu k nezletilým obětem nejen rámeček novinářské etiky, ale i obecné meze slušnosti,“ konstatovala Komise pro etiku při Syndikátu novinářů v červnu 2008. „Novinář má v popisu práce získávat informace, ale vždy musí zvážit, zda jejich publikováním trvale nepoškodí nevinné oběti. V tomto případě média zveřejněním podrobností nivelizovala obecně platná morální pravidla,“ uvedla komise. **Není**

¹⁰ Viz Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 15. září 2009, č.j. 10 Ca 5/2009 - 71. Archiv Rady pro RTV.

¹¹ Viz § 32, odst. 1, písm. f) zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání. Sbírká zákonů ČR, ročník 2001.

¹² Viz Rozsudek Nejvyššího správního soudu v Brně ze dne 13. dubna 2010, č.j. 8 As 33/2010 – 128. Archiv Rady pro RTV.

¹³ Viz Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 25. listopadu 2010, č.j. III. ÚS 2036/10. Archiv Rady pro RTV.

pochyb, že v případě medializace kuřimského případu selhaly samoregulační principy české žurnalistiky. Novináři v honbě za senzaci prolamovali ochranu soukromí obětí trestného činu i jejich okolí a činili tak dlouhodobě (i v čase postupného zhojování psychických ran týraných chlapců). Jedním z důsledků výše popsaného způsobu medializace bylo prolovení hranic mezi tzv. seriózní žurnalistikou a žurnalistikou bulvární.

I na základě způsobu referování médií o týraných chlapcích z Kuřimi vypracovalo Ministerstvo spravedlnosti ČR na začátku roku 2008 novelu zákona o trestním řízení soudním (trestní řád). „V poslední době se práva obětí trestných činů dostávají do popředí vnitrostátního i mezinárodního zájmu i ve smyslu práva oběti trestného činu na informace a na dostatečnou obranu,“ uvádělo ministerstvo spravedlnosti v důvodové zprávě k novele zákona.¹⁴ „V souladu s tímto trendem vyvstala potřeba více chránit osobnost a soukromí obětí trestného činu, již je zapotřebí zvláště chránit vzhledem k jejímu věku nebo povaze spáchaného činu a která je mnohdy sekundárně viktimizována nešetrným způsobem medializace případu, kdy jsou uváděny detailní informace týkající se osoby oběti, její rodiny a soukromí. (...) Na tuto nepříznivou situaci reaguje předkládaná novela, jejímž cílem je maximálně omezit okruh informací poskytovaných veřejnosti o oběti trestného činu, kterou je třeba zvýšeně chránit, a zabránit zveřejňování jejich osobních údajů, fotografií či obrazových záznamů – ať už prostřednictvím veřejných sdělovacích prostředků (tisk, rozhlas, televize), včetně veřejných počítačových sítí (Internet se službou World Wide Web), – nebo jiným obdobně účinným způsobem (např. formou letáků). S ohledem na ústavní zásadu svobody projevu a ústavně zaručeného práva na informace je okruh takto zvýšeně chráněných obětí omezen na oběti mladší 18 let a oběti trestných činů zasahujících do jejich osobnostní integrity nebo výlučně do jejich osobních práv. Výčet takových trestných činů je inspirován zahraničními právními úpravami, v nichž jsou zvýšeně chráněny kromě nezletilých obětí zpravidla oběti trestných činů směřujících proti životu či zdraví osoby a kterými je způsobena těžká újma na zdraví oběti a oběti trestných činů směřujících do sexuální oblasti,“ odůvodňovalo dále ministerstvo spravedlnosti novelu stanovující přísnější regulaci médií a omezení svobody slova. Právní norma byla nakonec do českého právního řádu prosazena přijetím zákona č. 52/2009 Sb., jenž vstoupil v platnost k 1. dubnu 2009.¹⁵

Zákon č. 52/2009 Sb. v § 8b, odstavci druhém stanovil, že „nikdo nesmí v souvislosti s trestným činem spáchaným na poškozeném jakýmkoli způsobem zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti poškozeného, který je osobou mladší 18 let nebo vůči němuž byl spáchán trestný čin kuplířství nebo šíření pornografie nebo některý z trestných činů proti životu a zdraví, svobodě a lidské důstojnosti nebo proti rodině a mládeži“¹⁶. Právní norma zároveň výslovně zakázala zveřejnění obrazových snímků, obrazových a zvukových záznamů nebo jiných informací o průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání, jež by umožnily zjištění totožnosti poškozených osob mladších 18 let, které jsou charakterizovány v § 8b, odstavci druhém.¹⁷ Novela rovněž konstatovala, že „pravomocný rozsudek nesmí být zveřejněn ve veřejných sdělovacích prostředcích s uvedením jména, popřípadě jmen, příjmení

¹⁴ Viz Sněmovní tisk č. 443/0 Novela zákona o trestním řízení soudním (trestní řád). 5. volební období Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Archiv Poslanecké sněmovny PS PČR.

¹⁵ Viz Tamtéž.

¹⁶ Viz Zákon č. 52/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, § 8b, odst. 2. Sbírka zákonů, ročník 2009. Archiv Poslanecké sněmovny PS PČR.

¹⁷ Viz Zákon č. 52/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, § 8b, odst. 3. Sbírka zákonů, ročník 2009. Archiv Poslanecké sněmovny PS PČR.

a bydliště poškozeného uvedeného v odstavci 2¹⁸. Předseda soudního senátu může také na základě zákona č. 52/2009 Sb. s přihlédnutím k osobě poškozeného a povaze a charakteru spáchaného trestného činu rozhodnout o dalších omezeních spojených se zveřejněním pravomocného odsuzujícího rozsudku – a to právě kvůli přiměřené ochraně zájmů takového poškozeného.¹⁹

Právní norma však stanovila výjimky z výše zmíněných zákazů: 1) je-li zveřejnění informací nezbytné pro účely pátrání po osobách nebo pro dosažení účelu trestního řízení, nebo 2) k jejich zveřejnění dá poškozený předchozí písemný souhlas; „je-li poškozený mladší 18 let nebo je zbaven způsobilosti k právním úkonům anebo je jeho způsobilost k právním úkonům omezena, musí dát takový souhlas také jeho zákonný zástupce“.²⁰ Za porušení ustanovení zákona č. 52/2009 Sb. může být médiím udělena sankce až do výše pěti milionů korun.

Bezprecedentní způsob referování médií o případu týraných chlapců z Kuřimi vedl k **posílení formálních práv obětí podobných činů před negativními jevy, které může nepřiměřená medializace způsobovat**. Jinou stránkou věci je, nakolik jsou a budou tato práva vymáhána v praxi, když je novináři v budoucnu poruší při referování o podobných případech, jakým byla tzv. kuřimská kauza.

3.2 Policejní fotografie týraného chlapce z Brna jako hlavní zdroj obrazové medializace

Na začátku roku 2011 se objevily v České republice další dva případy týraných dětí, kterým média věnovala značnou pozornost. Šlo o osmiletého chlapce z Brna, kterého rodiče trýznili od roku 2004, a šestileté dívky z Prahy, na jejímž týrání se podíleli její dvacetiletí strýcové. Referování novinářů o těchto kauzách bylo rovněž doprovázeno zveřejněním fotografií týraných dětí i fotografiemi následků, které jim fyzické násilí způsobilo. V prvním případě poskytla obrazovou dokumentaci médiím Policie ČR, ve druhém pak Fond ohrožených dětí provozující zařízení Klokánek. **V obou těchto případech zatím nebyla využita ustanovení zákona č. 52/2009 Sb., který měl lépe ochránit dětské oběti v procesu medializace trestných činů.**

Fotografie (viz obrázky č. 2 a 3) uveřejněné na zpravodajských serverech i v nejčtenějších českých denících (Blesk, Deník, MF Dnes a Právo atd.) měly v kauze sedmiletého chlapce z Brna dokumentovat následky týrání, když nedostával řádnou stravu, byl dlouhodobě bit i jinak fyzicky poškozován.

V době odhalení případu v dubnu roku 2010, kdy musel být umístěn do nemocnice, vážil 13,5 kilogramu, tedy asi jako dvouleté dítě. Matka to odůvodňovala argumentem, že má poruchu růstového hormonu, přestože to nebyla pravda. Ve skutečnosti dítě hladovělo. Denně dostávalo od rodičů jen dva až čtyři krajíčky chleba. Chlapce to proto přimělo k žebrání svačín po spolužácích a ke krádežím jídla. Za měsíc hospitalizace pak hoch přibral přibližně pět kilogramů.

---

¹⁸ Viz Zákon č. 52/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, § 8b, odst. 4. Sbirka zákonů, ročník 2009. Archiv Poslanecké sněmovny PS PČR.

¹⁹ Viz Tamtéž.

²⁰ Viz Zákon č. 52/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, § 8b, odst. 5. Sbirka zákonů, ročník 2009. Archiv Poslanecké sněmovny PS PČR.

Obrázek č. 2: Fotografie týraného sedmiletého chlapce z Brna pořízené Policií ČR a zveřejněné zpravodajskými servery (novinky.cz, lidovky.cz atd.) v lednu 2011

Dítě bylo dlouhodobě bito rukou, řemenem a vařečkou. Asi nejbrutálnější způsob trestu byl, když mu oba rodiče dávali do bot připínáčky hrotem vzhůru. Tato metoda jej prý měla přivést ke zklidnění, protože byl hyperaktivní. Chlapec musel chodit po špičkách nebo se plazit po kolenou. Pokud šlápl v botách na celou plochu paty, vznikala mu zranění.

První nepravomocný rozsudek padl v tomto případě 28. února 2011. Městský soud v Brně uložil matce dítěte nepodmíněný trest šesti let a otci šesti a půl roku vězení. Soudec konstatoval, že manželé byli již v roce 2000 odsouzeni za týrání. Uvedl rovněž, že o „kvalitě“ jejich péče svědčí to, že všechny jejich čtyři děti byly v době jednání soudu v dětských domovech. Projednávání případu před soudem prokázalo, že syna začali rodiče týrat v roce 2004. Proto jim ho i se sestrou úřady odebraly. O rok později je ale získali zpět. Na to, že již problémy nebudou pokračovat, měla dohlížet sociální pracovnice. Ve prospěch dítěte prý mohla zasáhnout již v roce 2008, ale neučinila tak, proto její postup stále prošetřuje policie.

Na začátku června roku 2011 zveřejnilo Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR závěry expertního týmu, z nichž vyplynulo, že největší míru odpovědnosti nesou v tomto případě stát a brněnští sociální pracovníci.²¹ Analýza uvádí tato konkrétní pochybení: „1) Po celou dobu byla k dispozici řada informací různé kvality a od různých subjektů. Rodina nebyla nikdy vyhodnocena příslušnými orgány jako riziková, přestože se v ní nahromadila celá řada rizikových faktorů. 2) Systémový nedostatek lze spatřovat v **oddělení systému sociální a zdravotní péče**, které brání včasnému **předávání zásadních informací** o zdravotním stavu, sociální pracovnice mají omezenou možnost ověřit si údaje o zdravotním stavu dítěte. 3) Další ze standardních chyb rozšířených v praxi orgánů sociálně právní ochrany v celé zemi, která se výrazně podepsala i na tomto případě, je přílišné spoléhání na to, že věc se „správně posoudí“ v rámci trestního řízení. V daném případě byla trestní věc v roce 2009 **odložena především proto, že sám chlapec či jeho sourozenci týrání popřeli**. 4) Po nástupu jiné sociální pracovnice **došlo k úplnému zastavení přímé práce** s rodinou. Od 24. října 2008 do 15. března 2010 neproběhla žádná návštěva v rodině. 5) Na vzniku situace se podepsalo jistě i to,

²¹ Viz Zpráva expertního týmu z prošetření kauzy týraného chlapce z Brna. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 1. června 2011.

že v Brně (ani jinde v republice) **neexistuje dostatečná síť terénních terapeutických služeb pro rodiny.**²²

Expertní tým doporučil Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR na základě případu týraného chlapce z Brna následující kroky: „1) Přijmout neprodleně zákonnou úpravu zakotvující vyhodnocení situace dítěte a rodiny, vytvořit potřebné metodiky a proškolit v těchto dovednostech všechny sociální pracovníky. 2) Stanovit závazné postupy práce pro sociálně-právní ochrany dětí, které se zaměří na včasnost řešení. 3) Vytvořit efektivní systém předávání informací mezi všemi subjekty, které přicházejí do styku s dítětem a orgány sociálně-právní ochrany dětí. 4) Vytvořit podmínky pro vznik a fungování služeb pro přímou práci v rodinách, zejména služeb zaměřených na trénink a posilování rodičovských kompetencí. 5) Provést celkovou koncepční změnu systému péče o ohrožené děti, zejména s ohledem na přístupy k dítěti.“²³

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR vypracovalo i z podnětu expertního týmu rozsáhlou novelu zákona o sociálně-právní ochraně dětí, s jejíž účinností počítá od roku 2012. Novela má nastavit podmínky pro vytvoření sítě služeb pro práci v rodinách, stanovit závazné postupy pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí a dalších účastníků systému, zavést standardy kvality práce a nastavit minimální rámce činnosti pro všechny subjekty v systému, přispět k rozvoji náhradní rodinné péče, zvýšit podporu pěstounské péče, hmotně zajistit pěstounskou péči na přechodnou dobu či změnit způsob příprav pěstounů.

Již jsme zmínili výše, že novináře a média můžeme považovat jen za jeden z několika zdrojů sekundární viktimizace, dalším jsou orgány činné v trestním řízení v čele s policií. V případě trýzněného chlapce z Brna přispělo k rozsáhlé medializaci kauzy poskytnutí fotek z policejního spisu. Je to **vizualizace týrání a jeho následků, která činí pro média a novináře takové případy atraktivnějšími. Orgány činné v trestním řízení se zveřejněním obrazových důkazů stávají spouštěcím mechanismem rozsáhlé medializace, která často přechází v medializaci bulvární.**

Obrázek č. 3: Fotografie týraného sedmiletého chlapce z Brna pořízená Policií ČR a zveřejněná Deníkem 28. února 2011

²² Viz Tamtéž.

²³ Viz Tamtéž.

Zveřejnění fotografií, a to nejen v případě týraného Dominika, nabízí úvahu, zda by slovní popis dostatečně nevystihl útrapy, kterým bylo dítě vystaveno při týrání. Je to totiž obrazová dokumentace, která je významným rizikovým faktorem pro možnou reidentifikaci obětí trestných činů a s tím souvisejícím prolamováním ochrany soukromí.

3.3 Fond ohrožených dětí jako zdroj medializace případu dívky z okolí Prahy

K medializaci dalšího týraného dítěte ze začátku roku 2011, které se nyní budeme věnovat, přispěl Fond ohrožených dětí. Do jeho zařízení Klokánek byla v té době umístěna šestiletá dívka z jedné vesnice u Prahy.

Dívka žila v rámci pěstounské péče v rodině své babičky a týrat ji měli strýcové. Deník Právo, jenž na případ upozornil, referoval 22. února 2011, že babička v lednu přivedla děvče do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc s tím, že už se o ni nemůže starat. Holčička byla v tak zuboženém stavu, že ji vychovatelé nechali hned odvézt do nemocnice.

Zdroj deníku Právo, který si údajně nepřál být jmenován, uvedl, že „lékaři nejprve chtěli holčičce kvůli rozsáhlým omrzlinám amputovat dolní končetiny“.²⁴ Při ošetřování ji měli na chodidlech najít rovněž drobné popáleniny, které zřejmě způsobilo chození po žhavých uhlících. Lékařům se nakonec povedlo nohy dívence zachránit.

První článek o tomto případě otiskl v deníku Právo 22. února 2011 na titulní straně uvodil sérii dalších textů a televizních reportáží. Téhož dne o kauze referovaly například internetové stránky deníků Blesk a MF Dnes, reportáže odvysílala TV Nova v Odpoledních Televizních novinách či TV Prima ve zpravodajské relaci Krimi zprávy.

Obrázek č. 4: Fotografie týrané šestileté dívky pořizená Fondem ohrožených dětí a zveřejněná deníkem Právo 23. února 2011

Fotografie následků týrání otisklo Právo 23. února 2011 s odkazem na to, že jejich autorem byl Fond ohrožených dětí, do jehož zařízení Klokánek byla trýzněná holčička umístěna.²⁵ Obrazovou dokumentací následků týrání doprovodily své články ve stejný den i dva bulvární deníky Aha! a Blesk. Tabloid Aha! však jako první zveřejnil jméno vesnice, v níž se mělo týrání odehrát, a publikoval i fotografii domu, v němž šestiletá holčička

²⁴ Viz Synové pěstounky nutili holčičku chodit po uhlících, Právo, 22. 2. 2011, str. 1 a 4.

²⁵ Viz Za „krádež“ jídla bili Drahušku strýcové klackem bosou na sněhu, Právo, 23. 2. 2011, str. 1 a 5.

bydlela před umístěním do Klokánku. V člancích byla citována vedoucí Klokánku, kde byla oběť umístěna.

O den později, 24. února 2011, přinesl reportáž z vesnice (včetně fotografie domu) i deník Blesk: „Chátrající domek na konci vesnice nedaleko Prahy. Tak tady přesně ..... (6) vyrůstala. Reportéři Blesku proto navštívili rodinu, která ji vychovávala. A podle policie také týrala. V malém domku žije babička děvčete společně se svým přítelem, dvěma syny (12 a 16) a ..... sestřenicí (8). Budova je zchátralá, rodina prý na její opravu nemá peníze. (...) Rodina je sociálně slabá, dvůr připomíná skladiště. „Moje děti jsou tak týrané, že tady mají počítač, playstation, dvě televize,“ rozčiluje se .... babička. Přesto právě za zdmi tohoto rozpadlého domu podle policejního protokolu i názoru lékařů docházelo k děsivému trápení.“²⁶

Tentýž den další podrobnosti o dění ve vesnici, kterou znovu identifikoval, publikoval bulvární list Aha!: „V případě surově týrané .... (6) ze středočeské obce .... vyplouvají na povrch další šokující fakta ze soukromí rodiny. Babička ..... byla v minulosti sedmkrát trestána a její druh dokonce devětkrát! A přesto jim byla .... soudkyní svěřena do pěstounské péče. Ve spárech rodiny navíc ještě stále zůstává další malá holčička. Podle odborníků může děsivé týrání hrozit i jí! (...) Podle ženy, která dříve dlouhá léta žila poblíž, šlo o rodinu, vedle které by si rozhodně nikdo nepřál bydlet. „Babička ..... se tahala s kdekým. Měla dvě dcery a dva syny. A pak možná ještě nějaké další děti. Hodně pila, celá ta rodina byla velmi hlasitá. Žili ve zchátralé nádražní budově. Nikdo z okolních obyvatel je neměl rád a bohužel to odnesly i jejich děti,“ popsala v Aha! Jana Nejedlá, podle níž se obě sestry a zřejmě i jejich bratři také velmi špatně učili a už na prvním stupni základní školy propadali. Nakonec proto skončili ve zvláštní škole. „Máma týrané holčičky a ani její sourozenci neměli moc kamarádů a doma si taky užili jen to nejhorší. Pořád noví chlapi, žádná normální rodina,“ vzpomíná paní Jana.“²⁷ Případu se oba bulvární deníky (na rozdíl od seriózních listů) věnovaly i v dalších třech dnech.

Tato námi popisovaná kauze je klasickou ukázkou **dominového efektu v medializaci případů týrání dětí**, jenž spočívá v postupné reidentifikaci obětí i jejich okolí, neopodstatněném prolamování soukromí všech zúčastněných a bulvární prezentaci faktů. Za spouštěcí mechanismy můžeme v tomto případě označit vstřícnost zaměstnanců a vedení zařízení Klokánek, které by podle našeho názoru mělo přispívat k ochraně soukromí dětí.

Dosud nemáme k dispozici žádnou informaci o nesouhlasném stanovisku Fondu ohrožených dětí nebo Policie ČR ke skutečnosti, že jsou v médiích uváděny jako zdroj příslušné dokumentace v případech týraných dětí ze začátku letošního roku. Oba zmíněné případy tedy vyvolávají pochybnosti nejen o tom, zda zveřejňování fotografií médií bylo nutné, ale i proč ke zobrazování následků fyzických útrap obětí trestných činů mladších 18 let přispěly Policie ČR a Fond ohrožených dětí.

ZÁVĚR

Novináři a média jsou jedním z významných faktorů, který může způsobovat sekundární viktimizaci, k níž dochází až po spáchání trestného činu a nespojuje ji s konáním pachatele. Sekundární viktimizaci, jak jsme si ji podrobně vymezili v této práci, rozumíme zpravidla reakci sociálního prostředí oběti trestného činu (tedy nejen kontakt oběti se zástupci médií, ale i s orgány činnými v trestním řízení či s okolím oběti), která vede ke druhotnému zraňování oběti. Jedním z následků tohoto procesu jsou tzv. sekundární rány, které mají výlučně

²⁶ Viz Tady děvče prožilo peklo?, Blesk, 24. 2. 2011, str. 6.

²⁷ Viz Její babička pěstounka 7x trestaná!, Aha! 24. 2. 2011, str. 4.

V citovaných pasážích jsou uváděny i jméno dívky a obce, kde k týrání docházelo. V našem textu jsou nahrazeny tečkami

psychologický ráz, a protože jim z právního hlediska chybějí výraznější materiální znaky, má se za to, že mohou zraňovat krutějším způsobem než rány primární způsobené pachatelem trestného činu.

Na třech konkrétních případech medializace trestných činů týrání v České republice jsme se pokusili demonstrovat její negativní stránky. Jde především o hlubokou paměťovou stopu (vyvolávající pocity ponížení a ztráty lidské důstojnosti), kterou u obětí i jejich okolí může zanechat nepřiměřená medializace, dále pak dominový efekt reidentifikace obětí týrání i jejich okolí (včetně silícího mediálního tlaku na osoby, které přichází s případem do styku) a v neposlední řadě negativní vliv na již započatý proces zhojování psychických ran (a to jak u obětí, tak u jejich okolí) při samoúčelném využívání archivních obrazových záběrů týrání a jeho následků. Námi popsané případy rovněž ukazují, jakou roli mohou mít v procesu medializace zástupci orgánů činných v trestním řízení a sociální pracovníci, kteří přijdou s případy týrání dětí do styku. Ukazuje se rovněž, že v těchto citlivých kauzách není možné vždy spoléhat na samoregulaci médií a novinářů (resp. principy novinářské etiky), která by měla být jednou z pojistek zmírnění negativních vlivů medializace.

Získat relevantní empirická data o sekundární viktimizaci způsobené novináři a médií v České republice není jednoduché, protože na toto téma u nás prakticky chybějí výzkumy, vědecké studie i jiné zdroje informací o tom, jak zacházíme s oběťmi kriminality od okamžiku, kdy je trestný čin oznámen, až po jeho medializaci. Přitom objem možného studijního materiálu (mediálních zpráv věnovaných například týrání dětí) se v uplynulých dvaceti letech značně rozšířil.

V této práci jsme se zmínili jen o třech případech, které by si zasloužily hlubší zkoumání, a mohly by se tak stát základem pro odborné studie například na téma „Sekundární viktimizace způsobená českými médií“.

LITERATURA

- CROSSON-TOWER, C. (2008). *Understanding Child Abuse and Neglect*. Boston: Pearson Education.
- ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. (2007). *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha: Grada.
- DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kol. (1995). *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing.
- FEINTUCK, M. (1999). *Media Regulation, Public Interest and the Law*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- FINK, C. (1995). *Media Ethics*. Boston: Allyn and Bacon.
- FINKELHOR, D. (2008). *Childhood Victimization: Violence, Crime, and Abuse in the Lives of Young People*. Oxford: Oxford University Press.
- FISCHER, S., ŠKODA, J. (2009). *Sociální patologie*. Praha: Grada Publishing.
- GRABER, D. A. (1980). *Crime News and the Public*. New York: Praeger.
- GÖPPINGER, H. (2008). *Kriminologie*. München: C. H. Beck.
- HERETIK, A. (1999). *Extrémna agresia I. Forenzná psychológia vraždy*. Nové Zámky: Psychoprof.
- KARMEN, A. (2003). *Crime Victims: An Introduction to Victimology*. Wadsworth Publishing.
- KIEFL, W., LAMNEK, S. (1986). *Soziologie des Opfers*. München: Fink.
- KUNCZIK, M. (1995). *Základy masové komunikace*. Praha: Karolinum.
- KUNCZIK, M., BLEH, W. (1995). *Kriminalitätsoffer in der Zeitungsberichterstattung. Folgen der Berichterstattung aus der Perspektive der Opfer*. Mainz: Weisser ring.

- LAMNEK, S. (1990). Kriminalitätsberichterstattung in den Massmedien als Problem. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform* č. 73, str. 167–176.
- LANGHANSOVÁ, H., KRISTKOVÁ, V. (2008). *Ochrana obětí trestných činů před prohlubováním psychické újmy v trestním řízení*. Praha: Via Iuris. z <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=196>. Získáno 9. 1. 2008.
- MAREŠOVÁ, A., MARTINKOVÁ M. (2009). O významu poznávání obětí trestné činnosti. *Kriminalistika* 1/2009, str. 42–55.
- MATOUŠEK, O. (2008). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
- MAWBY, R., BROWN, J. (1984). Newspaper Images of the Victim: A British Study. *Victimology: An International Journal*, č. 9, str. 82-94.
- MCNAIR, B. (2004). *Sociologie žurnalistiky*. Praha: Portál.
- MENCHER, M. (1994). *News Reporting nad Writing*. Iowa: Wm. C. Brown.
- MCQUAIL, D. (1999). *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál.
- MORAVEC, V. (2008). Vybrané aspekty proměn regulace médií v ČR po roce 1989. In: *Vpliv nového tlačového zákona na práci novinářův a na život slovenskej spoločnosti*. Ružomberok: Katolícka univerzita.
- MORAVEC, V. (2009). Novinářské kodexy v dějinách Evropy i v její současnosti s důrazem na střední Evropu. In: Kolektiv autorův: *Novinářská etika v meniacom sa svete*. Bratislava: Slovenský syndikát novinářův.
- MORAVEC, V. (2010). Vybrané aspekty vlivu médií na psychický vývoj dětí a dospívajících. In: Vašutová a kol. (2010). *Základy biodromální psychologie*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity.
- PAULÍK, K. (2010). *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada Publishing,
- PÖTHE, P. (1999). *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G.
- REMIŠOVÁ, A. (2010). *Etika médií*. Bratislava: Kaligram.
- RUSS-MOHL, S. (2003). *Journalismus*. Frankfurt am Main: F.A.Z.-Institut.
- SCHMIDOVÁ, K. (2010). Týrané a zneužívané děti a dospívající. In: Kolektiv pracovníkův *Linky bezpečí, Děti a jejich problémy III*. Praha: Sdružení Linka bezpečí.
- THOMPSON, M. (2004). *Přehled etiky*. Praha: Portál.
- THOMPSON, J. B. (2004). *Média a modernita*. Praha: Karolinum.
- TURTON, J. (2008). *Child Abuse, Gender, and Society*. New York: Routledge.
- VYMĚTAL, Š., VITOUŠOVÁ, P. a kol. (2008). *Novináři a oběti trestných činů*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR.
- WILLIAMS, P., DICKINSON, J. (1993). Fear of Crime: Read all about it? In: *British Journal of Kriminology* 33/1, str. 33-56.
- WILLIAMS, B. K., CHONG, H. G. (2009). *Victims and Victimisation: A Reader*. Milton Keynes, New York: Open Univerzity Press.

Další prameny:

- Doporučení (2006) 8 Výboru ministrův Rady Evropy členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů / Recommendation No (2006) 8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims.
- Etický kodex novináře, Syndikát novinářův ČR, 18. 6. 1998.
- Rozhodnutí Rady pro rozhlasové a televizní vysílání ze dne 29. srpna 2007, č.j. dzu/8241/07. Archiv Rady pro RTV.
- Rozhodnutí Rady pro rozhlasové a televizní vysílání ze dne 1. července 2008, č.j. sot/6364/08. Archiv Rady pro RTV.
- Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 15. září 2009, č.j. 10 Ca 5/2009 - 71. Archiv Rady pro RTV.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu v Brně ze dne 13. dubna 2010, č.j. 8 As 33/2010 – 128. Archiv Rady pro RTV.

Sněmovní tisk č. 443/0 Novela zákona o trestním řízení soudním (trestní řád). 5 volební období Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Archiv Poslanecké sněmovny PS PČR.

Synové pěstounky nutili holčičku chodit po uhlících, *Právo*, 22. 2. 2011, str. 1 a 4.

Tady děvče prožilo peklo?, *Blesk*, 24. 2. 2011, str. 6.

Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 25. Listopadu 2010, č.j. III. ÚS 2036/10. Archiv Rady pro RTV.

Za „krádež“ jídla bili Drahůšku strýcové klackem bosou na sněhu, *Právo*, 23. 2. 2011, str. 1 a 5.

Zákon č. 52/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Archiv Poslanecké sněmovny PS PČR.

Zpráva expertního týmu z prošetření kauzy týraného chlapce z Brna. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Získáno 1. června 2011. Z http://www.mpsv.cz/files/clanky/10898/tz_010611a.pdf.